

BEKE PÁL

Bethlen Gábor Tündéerkertje

(egy térségfejlesztés előzményei és szándékai)

Az alakuló *Ung-Tisza-Túr eurorégió* tüneményes neve egy, az ottani fejlesztőmunkában közreműködő felvidéki kollegánk, a szlovákiai Karszt területén dolgozó ökológus találmánya; bármennyire is szeretném tehát (legalább egy cím erejéig) elorozni tőle e nagytáj költői megnevezését, nem tehetem. Ám beszámolhatok az itteni fejlesztőmunka több évtizedes előzményeiről annál is inkább, mert egyidejűleg *a térségfejlesztő munka évtizedeket és korszakokat átívelő folyamatát* is szeretném hangsúlyozni, azt tehát, hogy bár folyamatosan módosulhat a cél, a szándék, hogy *helyben jobban éljenek az emberek*, mindig azonos marad.

Ami volt

Történt, hogy a '80-as évek közepén megkereste Makovecz Imre tervezőirodáját Csenger nagyközség tanácselnöke, hogy a mérnök úrék végezzék el mindazt a tervező- és fejlesztőmunkát, ami a várossá-váláshoz helyben szükséges. A körülmények, és különösen az igények feltárására az akkor még Országos Közművelődési Központ munkatársaiként mi utaztunk oda, majd tértünk vissza éveken át sokszor több napra. Korabeli munkánkat és tapasztalatainkat annak idején le is írtuk; itt ebből most csak annyi érdekes, hogy megfogalmaztuk: a román határhoz szorított település jövője *a határon túli együttműködés, egyidejűleg a hazai környező településekkel való szoros és összehangolt fejlesztés* nélkül elképzelhetetlen. Ami azóta a várossá vált Csenger fizikai megújulását illeti, azt manapság mindenki láthatja, ám a Romániába szakadt Szatmárral és a környező aprófalvakkal való együttműködése (különböző okok miatt) ellehetetlenült. A határon túli rokon tájjal sokáig nem lehetett kiépíteni semmi értelmes koordinációt, a rendszerváltoztatással önállósult hazai

falvak pedig *nem akartak együttgondolkodni* korábban kijelölt központjukkal. Ráadásul ez utóbbiak folyamatosan azt hitték, hogy a csengeri polgármester által változatlanul elnyert pénzek éppen úgy őket (is) illetnék, mint ahogy '90 előtt is kaphattak volna abból. Nem értették, hogy ezek a pénzek immár nem 'csak úgy' járnak, hanem csak akkor vannak, ha pályázatokkal megszerzik őket.

A '90-es évtized derekán aztán változott a romániai helyzet. Ezt követően lehetett odakünn olyan határmenti településszövetséget szorgalmaznunk majd megalakíttatnunk, ami partnerévé vált a magyarországi Szatmár fejlesztési szándékainak. Szerencsénkre leltünk egy Phare-Credo pályázati forrást a hajdani megye, mint nagytáj immár összehangolt térségfejlesztésének megtervezésére; ezt sok helybéli, ide- és odavalósi közreműködővel közösen – részben a Kraszna, részben a Túr magyar-román szakaszára vonatkoztatva – el is készítettük. Ez utóbbi gyermeke a mai folyamat.

Hozzávetőleg a mi szatmári kutakodásunkkal egy időben került Túrístvándi polgármesteri székébe egy olyan asszony, aki nem törődött bele településének elesett voltába. Részben az általunk szervezett találkozásokon és megbeszéléseken elhangzottak által inspirálva, részben saját helyzetfelismerése eredményeképp a kitörési pontként leírt turizmus helyi feltételeinek megteremtését célzó fejlesztési folyamatokba kezdett, ami több jeles, ma még be nem fejezett eredménnyel járt. Bár egyszer érdemes lenne megvizsgálni, hogy egy innovatív személyiség (történetesen egy, a helyzet vezérlésére képes határozott egyéniség) egy település határain belül miképpen alakítja át az életlehetőségeket és az életkörülményeket tíz év alatt, ennek részletezése most nem feladatom. Témánk szempontjából csak annyi a figyelemreméltó, hogy évtizedes fejlesztőmunkája révén ő is arra jött rá, hogy saját faluja, és a környező Túr mente településeinek lehetőségeit is *csak a határon átlépve* tudja jelentősen bővíteni. Az ország északkeleti fertálya is csak nyugatra orientálódik; neki(k) a végeken az onnan fellelhető kapcsolatokból már szinte semmi sem jut. Jobban teszi hát, ha *maga terem centrumot*, és abban keresi az ott élők boldogulását. Bethlen Gábor Tündérkertje, vagyis a megalakulás előtt álló Ung-Tisza-Túr eurorégió éppen ilyen sajátos központ, a kölcsönösen egymáshoz szorult halmozottan hátrányos helyzetű kistájak közös kitörésének lehetőségét adja évtizedek óta tarthatatlan és túrhetetlen helyzetükből.

Ami lesz

Az Ung-Tisza-Túr eurorégió térségfejlesztési programja *integrált* (mert Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hét megyéje magvát egyesíti ismét gazdaságilag és a kultúra terén) és *átfogó*, mert rendszerelvűen, szisztematikusan, a „System Analysis” tudományágra támaszkodva, következetesen érzékeli a térség népének minden egyéni és (mikro)közösségi gondjából a szinergikus kölcsönhatásokat is figyelembe véve, és megpróbálja operatíván kezelni, netán orvosolni azokat. A program rendszerelvűen, folyamatosan vezérli a térség sokrétű vidékfejlesztését a 2007–2013. évek közötti időszakban. A programot „integrált” jelleg fémjelzi; közösen kezeli, közösen fejleszti az eurorégió történelmileg Bethlen Gábor megyéinek magvát képező, eddig – joggal rendkívül ridegnek mondható – országhatárokkal különösen sűrűn szabdalt földrajzilag és társadalmilag kompakt térségét. Mindez természetes mindhárom ország (Magyarország, Szlovákia, Románia) EU-ba való belépéséből, Ukrajna várható társult tagságából. A program projekt-menedzsmentje szigorú következetességgel kizárólag a települések önkormányzataira építve operatíván, folyamatosan vezeti a programot a mostani, a 2006 júliusára datálható kezdetektől a 2006 decemberéig tartó előkészítő szakasz végéig, majd (az EU új tervezési időszakában) 2007-től egészen a 2013 év végi befejezésig.

Az Ung-Tisza-Túr eurorégió egészének és mikrotérségeinek küszöbérték feletti identitását, összetartozását (mely a projekt egyik meghatározó alapeszméje) az alábbi tényekből eredeztetjük:

- Az 1621 december végén Habsburg II. Ferdinánddal megkötött nikolsburgi béke értelmében Bethlen Gábor lemond a királyi címről. Visszaadja a Szent Koronát. Hét megye élete végéig az uralma alatt marad: Szatmár, Szabolcs, Ugocsa, Bereg, Zemplén, Borsod és Abaúj. Tehát a térség Bethlen Gábor fejedelem hét megyéjének a „magterülete”, és mint ilyen, történelmileg összetartozónak tekinthető.
- Kelet-Szlovákia az EUROSTAT, az EU statisztikai hivatala legfrissebb adatai szerint az Európai Unió tíz legelmaradottabb régiója közé tartozik a néhány száz EU-s régió közül, de elmaradottnak tekinthető Magyarország keleti csücske is. Ugyanez mondható el az

eurorégió romániai és ukrainai térségeiről is, tehát a Bethlen Gábori időktől a mai napig „egysorsú” e nép. A kevés különbség csak a nehézségek mértékében van.

- A térségben mindenütt nagyarányú a képzetlen és jelentősen alulszocializált lakosság száma.

A program tudatosan épít

- a települési önkormányzatok legalitására és legitimitására,
- a régió identitástudatára, szolidaritására,
- a szereplők – a térség gazdasági és szociális partnereinek – érdemi, hatásküszöb feletti kommunikációjára, kooperációjára,
- a rendszerszemléletű tökemenedzsmentre, és
- általában a rendszerszemléletű hozzáállásra (beleértve a térség rendszermodelljének „csatasorba állítását” alkalmazott software formájában),
- a hely szellemére (genius loci), annak úgy természeti, mint társadalmi részére,
- a mikroközegben való „mozgásra” (természeti és társadalmi értelemben egyaránt),
- a táj hasznosításának rendszerszemléletű optimalizációjára,
- az átfogó populációdinamika-menedzsmentre a „biodiverzitás-monitorozó rendszert” is beleértve,
- „a személyiség tisztelete, a közösség szentsége” dualizmus következetes és mélyreható kompromisszumos elfogadására és alkalmazására,
- a következetes közösségfejlesztésre,
- a tudásmenedzsment módszerére és módszertanára,
- a községekben alkalmazandó Új Helyi Társadalmi Szerződésre,
- a régió és mikroközösségeinek sokrétű, következetes érdekérvényesítésére és érdekvédelmére,
- a rendszerszemléletű táj- és településmarketingre,
- a legkorszerűbb információrendszerre.

A 2013-ig belátható regionális fejlesztőmunka közösségfejlesztési munka-elemei:

- nyilvános közösségi beszélgetések folyamatos szervezése;
- helyi kalendáriumok folyamatos megjelenítése;
- helyi/kistáji tankatalógusok készítése és ismételt kiadása;

- különféle önkéntes szolgálatok szervezése;
- közösségi felmérések készítése/készíttetése;
- alkalmanként települési jövőműhelyek vezérlése;
- bármiféle fizikai létesítmény kötelező „társadalmi tervezése”;
- tanuló/párbeszéd-körök folyamatos szervezése a helyben lakók érdeklődése szerint;
- helyi/kistáji vállalkozásfejlesztő; szövetkezet- és szövetkezésfejlesztő tanfolyamok;
- népfőiskolák létesítése országoként;
- az érintett szülők egyesülete által szervezett kistáji szakmunkás-képző iskolák létesítése és működtetése;
- a helyi/kistáji nyilvánosság megteremtése érdekében alkalmi és rendszeres helyi/kistáji újságok megjelentetése; rendszeres gyűlések és összejövetelek a közmeghallgatások szisztémája szerint; kistáji közösségi rádiók és helyi kábeltévék létrehozása;
- a legkülönbözőbb egyesületek létrejöttének és működésének segítése;
- civil közösségi házak létesítése településenként;
- helyi/kistáji/tartományi közösségi tanácsok működtetése;
- tartományi intézményszövetségek létrehozása.

*

Éppen húsz éves szatmári munkánk. Négy ország mintegy nyolcvan települése hamarosan írásba foglalja, és Európával finanszíroztatja fejlesztési szándékait. Talán nem szerénytelenség, ha úgy fogalmazok: ebben az *új kezdetben* jelesül benne van minden eddigi rokon kezdeményezésünk is.